

Жайлаг шаһөринин жашыл жамачларына кедән јол көј көјнөјө долашан гуршаг жими гәшәнк вә чазибәли иди. Бир-бирини тәҗиб едән ағ «Волга»-лар мәнзилә јахынлашдыгча јавашыјыр, дајанырдылар. Сәрнишинләр дәрһал машындан чыхыб, чәмәнликдә әјләшән, шән бир мәчлис үчүн һалај вуранларын јанына тәләсирдиләр. Шәнлијә кәләнләри сәламлајыб јер көстәрәндән сонра Азәр мӯәллим үзүнү мәчлисә тутуб учадан сәсләнди:

—Јолдашлар, кәлин инди дә бир аз үрәкдән сөһбәт ачаг!

Һамыны мараг көтүрдү. Адамлар әввәл Азәр мӯәллимә сонра да бир-биринин үзүнә баха-баха галдылар. Бир мүддәт сүкут олду. Күман едәрдин ки, һамы Азәр мӯәллимә чаваб вермәк үчүн сөз ахтарыр, ону да дүшүнмәк оларды ки, чамаат мәтләбин ардыны, Азәр мӯәллимин даһа нә демәк истәдијини көзләјир. Сусанлардан бири санки мӯәллимә көмәк мәгсәди илә мәчлисә мүрачиәт еләди:

— Азәр мӯәллим сәмими сөһбәт арзулајыр, үрәкдән!

Бир башгасы деди:

— Јәгин мӯәллимин үрәк барәсиндә демәли сөзү вар.

— Бу саат бүтүн дүнја үрәкдән данышыр, биз нијә данышмајаг?

— Азәр мӯәллим јахшы дејир, үрәкдән данышаг.

— Анчаг үрәкдән данышаг!

Бу гејд Азәр мӯәллимин хошуна кәлди.

— Әлбәт ки, сөзү үрәкдән данышаг, боғаздан јухары јох, үрәк сөзү кәрәк үрәкдән дејилә!

Үрәк сөһбәти

Бир журналист үзүнү Азәрә тутуб сөһбәти ачды.

— Мән,—деди,—билирәм ки, Азәр мӯәллими нараһат едән нәдир. Бу нараһатлыгда һәм севинчи, һәм суалы, һәм дә мә’налы бир интизары мән көрүрәм. Мәғбуатдан һамыныза мә’лумдур ки, нахошларын үрәјини чыхарыб, јеринә тәзәсини, сағламыны, чаваныны, мөһкәмини гојурлар. Әслинә бахсан, бу елмдә, тәбабәт әләминдә бир ингилабдыр. Әсил ингилаб!

— Ингилаб олмалыдыр!

— Инди кәрәк бу нечә олачаг?

— Нечә бир ингилаб олачаг?

Азәр әләвә етди:

— Инсан вүчудунун чү’зи һиссәсини әвәз етмәк елм үчүн тәзә мәсәлә дејил. Бизим чәнәләримизи јохлајан олса, кө-

лији вә әдәби-педагожи фәалијәтинин 40 иллији илә әлагәдар оларга биз Мир Чәлала узун өмүр, мөһкәм чансағлыгы арзу етмәклә бәрабәр, кәнч нәслә көмәјини даһа да артырмаг үчүн она кәнчлик һәвәси, енержиси вә күмраһлыгы да арзу едирик.

Мир Чәлал (солда), Рза Гулијев вә Мирза Ибраһимов чәбһәдә.

1941-чи ил

рәр ки, дишләрин јарысы истеһсалатда дүзәлмәдир: — Гызыл, күмүш, мумја, нә десән вар!..

— Диш ајры сүмүкдүр. Ону көтүрүб гојмаг, јериндән араламаг асан олур. Бурун, гулаг һаггында да белә тәдбирләр олур. Арвадынын јекә бурнуну дәјишән һәким таныјырам.

— Мән елә адам таныјырам ки, бағырсағынын мүәјјән јериндән чалаг вар.

Мәчлисдәкиләр арасында «Кирпи» журналынын нүмајәндәси дә вар иди. О, данышығлары даһа диггәтлә, бәлкә дә мүәјјән мәгсәдлә изләјирди.

— Һәким јолдашлары, тәбабәт инкишафыны ки, мән белә көрүрәм, чох чәкмәз ки, бөјүк шәһәрләрдә инсан вүчуду үчүн еһтијат һиссәләри мағазини ачылар. Запчаст мағазасы!

— Доғрудан да белә бир мағазинә еһтијач олачаг.

— Мағазин ачылар, тичарәти дә јахшы олар. Адамлар арасында сөһбәтләр, данышығлар да чох марағлы олачаг.

— Јәни бу күнкү сөһбәтләрдән дә марағлы?

— Чох марағлы олачаг!

— Онда даһа белә сөһбәтләрә һамы алышачаг?

— Мәсәлән, көрәчәксән бири алныны шапалаглајыб дејир:

— Бу баш, әввәл бир чобанын чижниндә олуб. Инди 17 илдир мәндәдир, өзү дә лап јахшы ишләјир.

Бир башгасы сағ бөјрүнү көстәриб өјүнәчәк:

— Анадан кәлмә бөјрәкләри 10 илдир чыхарыб атмышам, јеринә гојулан идманчы бөјрәјидир, Новосибирск мағазаларындан алынмадыр. Өзү дә полад кими бәрк вә давамлы, дашы сал ичинә эритсин.

— Еләси дә олачаг мүштәри ахтарачаг!

— Мәним бағырсағымда јарым аршын артыг вар, кимә лазым олса верә биләрәм, учуз гијмәтә.

— Кечән ил оптика мағазининдә бир аферист мәни јаман алдатды.—Сол көзүм ондан алмышам, 80 маната. Аландан гыргы көзү кими көрүрдү. Ики күн сонра лап сөндү. Билмирәм сүрмә вурмушду, ја нечә шејдир. Даһа ишә јарамыр. Кәрәк тәзәсини алам, бу дәфә јохлајыб, јохладыб алачағам..

Кәләчәк һаггындакы тәхмини данышығлары дејиб күләндән сонра Азәр мұәллим үрәк сөһбәтини чидди башлады:

— Чәрраһлар үрәк мұәличәсини баша вурандан сонра психолоғлар илә физиолоғлар арасында мұбаһисә артыб вә габарыб, куја чалаг үрәк, јени зәминәјә гојулан үрәк әсил үрәјин јерини вермир. Бир ағачы башга мұһитә көчүрәндә мүәјјән вахт лазымдыр ки, иглим дәјишмәси, алышмасы баш тутсун.

— Үрәјин мұһитини дәјишмәси даһа мұрәккәбдир, бурада узун мүддәт лазым кәләчәк..

— Бир чәрраһ данышырды ки, биз хәстәханада көзү сырадан чыхмыш бир нахоша пишик көзү гојдуг. Хәстә сағалды, разылыг еләди. Анчаг ону дејирди ки, нә-

дэнсэ көзүмү сөгфдөн... күнч-бучагдан аяра билмирэм, һәр јердә сичан ахта-рырам ки, басмарлајым...

— Көрүнүр һәрифин көзү һәлә јени зә-минәјә алышмајыб, пишик тәбиәтини һә-лә мүәјјән дәрәчәдә сахлајыб...

— Инсанларын үрәјини инсана чалајан-да о гәдәр тәфавүт олмујачаг.

— Елә демә! Үрәк вар, үрәк вар! Сән бир командириң үрәјини кәтириб бале-ринаның бәдәнинә чалајанда, мөһкәм үрәк илә зәиф бәдән нечә ујушачаг? Күч-лү мотор вуруб зәиф бәдәни дагыдачаг.

— Гардаш, бәдәни идарә елијән баш-дыр, үрәкдир, чијәрдир. Буңлар дүз иш-лијәндә бәдәни дә чөндәриб истәдикләри истигамәтә апарачаглар.

— Индики чәмијјәтдә һәр истигамәт ја-рамыр. Бизә мүәјјән истигамәт лазым-дыр.

— Ону һәкимләр тәјин елијәрләр, һа-санддыр..

Азәр мүәллимин мәчлисиндән дағылы-шандан сонра адамларын чохунда үрәк сөһбәтинин тәсири давам еләјирди. Бә-зиләри бу сөһбәтләрә ади сөһбәт кими бахыр, инанмырды. Бәзиләри бу ишин мүрәккәблијини дүшүнүрдү. Икиси дә вар иди. Елмин мө'чүзәләрини көрмүшдү. Мүәличә ичадларына тамам инаныр, ин-сан өмрүнүн ики-үч гат узаначагына јә-гинлик һасил едирди. Беләләринин е'ти-гадынча, инсанлар арасындакы ихтилаф, дидишмә, чәкишмә нә гәдәр аз олса, дүш-мән мүнәсибәтләр, әдавәт вә һәсәд јох едилсә, өмүрләрин узанмасы тәдбир-ләри дә бир гәдәр тез вә чох олар. Ин-санлар һеч олмаса ала гаргаларын өм-рүндән аз јашамаз, һавајы кәлиб, кетмәз. Дүнјаја, һәјата, бәшәријјәтә даһа чох фајда верәрләр, јер үзүнү һәгиги чәннәтә чевирәрләр. Азәр мүәллим дә бу фикирдә иди, буна инам вә е'тигады күнү-күндән артырды. Инанырды ки, үрәк сөһбәтинә үрәкдән јанашылса тәбабәт алимләри бә-дән үзвләринин бу зәминәдән о зәминәјә көчүрүлмәсиндә јалныз бычаға, јалныз кәсәрли аләтләрин күчүнә јох, һәм дә гәлбин өзүнүн зәриф аләминә һәссаслы-ғын инчәлик, зәрифлик сиррләринә арха-лансалар инсан организминин һәр бир үзвүндә, һиссәсиндә гәлбин мә'налы һә-јатынын риггәт вә инилтиләрини диггәтлә дүјуб ешитсәләр, үрәк әмәлијјатына мәһз үрәкдән јанашсалар, мүгәддәс вә үлви мөгсәдләринә чатачаг, һәјата, елмә, бә-шәријјәтә хидмәтләриндә даһа јүксәк мәртәбәләри фәһи етмиш олачаглар.

Бәзи мүтәхәссисләримизи гәрибә бир азар тутуб. Сорушурсан, филан китаб нечәдир? Дејир, ә'ладыр? Со-рушурсан, нәјинә көрә ә'ладыр?

— Полшада чап олунуб.

Сорушурсан филан нәғмә нечәдир? Де-јир ә'ла.

Нәјинә көрә?

— Австријада, Болгарыстанда охунур.

— Филан рәсм нечәдир?

— Ә'ла, чүнки Марселдә көстәрилир...

Әввәл бу азар тәк-тәк адамларда кө-рүнүрдү. Инди јаваш-јаваш чохлагына сирајәт еләјиб.

Дүнән бир аграномун редаксиямыза кәтирдији мегаләсини охумушам. Јазыр ки, һулу, шафталының бир «сортудур» ки, 19-чу әсрин ахырында Америкада «тапылыб», 1897-чи илдә Советләр Итти-фагына кәтирилиб. Орадан дәмир јолу илә Гафгаза, Азәрбајчана кәлиб чыхыб.

Сонра да аграном јолдашымыз бу

ШАФТАЛЫ СӨҢБӘТИ

шафталыларын чинсиндән, рәнкинән, да-дыннан јазыр вә сүбута јетирмәјә чәһд едир ки, бу шафталыны «тапан» америка алим, бүтүн алимләрин, хүсусән азәри алимләринин бојнуна бөјүк һагг гојуб ону һеч вахт унутмаг олмаз. Аграном, ја-зысының ахырында белә бир гүссәли нә-тичә чыхарыр:

— Тәәссүф ки, бизим кими гәдрнашүнас чамаат һәмин бөјүк нәбатат, мејвәчат алиминин һагг-сајыны лазымынча јад едиб, ону китабларда, гәзетләрдә, радио-ларда вә митингләрдә сәһәр, күнорта, ах-шам тә'рифләмирик. Һулуну јејирик, ону әрсәјә кәтирәни, онун даһи ихтирачысы-ны јадымыза да салмырыг. Көр биз нә гәдәр зәманәдән керидә галмышыг, тә-рәггидән узаг олмушуг.

Һөрмәтли аграномун мегаләсини оху-јандан сонра мәни фикир көтүрдү. Тәс-диг еләдим ки, доғрудан да тәрәггидән кери галмышыг.

Јазы саһибинин елм дәрјасы, әсил әһ-ли-гәләм олмасына зәррә гәдәр шәкким олмаса да, она бир нечә суал вермәји өзүмә борч билдим:

— Һөрмәтли аграномдан сорушмаг ис-тәјирәм ки, шафталы нөвләри Америкада

чождур ја, мөсәлән Ордубадда, Кәнчәдә, Губада, Батумда, Горидә саир Гафгаз шәһәрләринин бағларында? Сорушмаг истәјирәм ки, 1897-чи илдә ССРИ-нин ады нә иди? Бир дә сорушмаг истәјирәм ки, шафталы, ја һулунун «сорту», рәнки, дады онун мөгәләсіндә јазылан, даһа доғрусу тәрчүмә олуна кимидир, ја бир аз ајры чүр олур?

Бир дә ону демәк истәјирәм ки, мүәллиф достумуз шафталыны шафталы ағачындан, әсил мәнбәиндән јох, Авропа диләриндә һөччәләјиб охудуғу китаблардан таныјыр.

Икинчи, демәк истәјирәм ки, мүәллиф шафталыны вәтәндашлара севдирмәк, бу мејвәјә иштаһ ојатмаг, бағбанлар, бағлар ичиндә јажмаг үчүн јох, ону чалаг елијән адамы танытмаг үчүн јазыб.

Үчүнчү-нәбатат мүтәхәсисләринә, шакирд, тәләбә, аспирант, ја охучулара хидмәт үчүн јох, мәркәзи институтда чалышан аграномлардан кәләчәк јазылары ишләринә јахшы рәј алмаг үчүн јазыб.

Дөрдүнчү, бешинчи вә һәбелә...

Бу мүәллиф билмир ки, Америкадан бураја һәр шеј кәлсә дә шафталы ја һулу кәлмәз. Ордан јумурта тозу, коктејл-могтејл, саггыз-маггыз, резин чораб, мушамба кәләр, амма нә шафталы, нә әнчил, нә

шаны, нә Шамхор гарпызы, нә Чорат говуну, нә бедана тут, нә Губа алмасы, нә Ширванын ширин нары, нә Ләнкәран пәмидору, нә дә һөвсан соғаны кәләр.

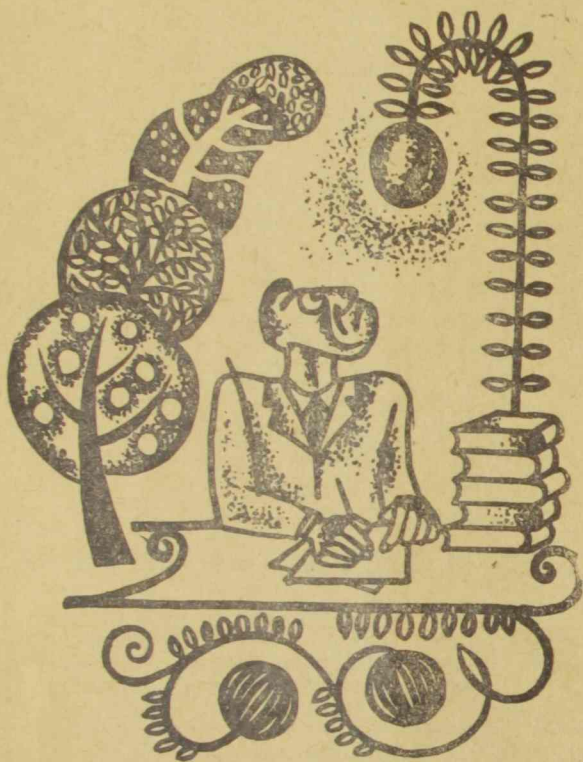
Бизим бу аграном биткиләр, мејвәләр, тәбии не'мәтләр барәсиндә кәнд чамаагынын јанында беш-алты ил тәрчүбә кечсәјди, һеч белә мөгәләләри јазмазды, ја да ајры чүр јазарды. Биз көрмүшүк ки, әсәри фәһлә, кәндли, зәһмәт адамлары үчүн јазырлар. Гәдим Јунаныстанда шәкли чәкиб дивардан асырдылар, хәлвәтдә дајаныб гулаг асырдылар ки, көрәк чамаат нә фикир дејәчәк.

Инди бә'зи мүәллифләр әсәри јазыб тәрчүмәјә верирләр, һеч охујаны көзләмирләр.

Бир дә мәнә мә'лум дејил ки, бә'зи институтларымыз нијә һәмишә, һәр мәсләһәти анчаг о јан-бу јандан алырлар. Чох тәәччүблүдүр, әнчили өјрәнмәк үчүн Билкәһ бағларыны гојуб, гачырлар Калифорнијаја. Арычылығы өјрәнмәк үчүн Мексикаја кәдән бир тәләбәдән Габагтәпә балыны, Дәстәфурдакы арыларын хасијәтнамәсини сорушублар. Тәләбә кәндә гајыдыб, бурдан нечә шан бал, нечә гуту ары апармалы олуб, чүнкү бурада һәмин ишин тәрчүбәсини өјрәнмәмишди, гәдрини билмәмишди, кәнара көзүбағлы кетмишди.

Һөрмәтли аграном достумуз бәлкә маңал тапыб гәләм саһибләринин јазыларыны, бәлкә бу јазыны охуду. Охуса елә күман еләмәсин ки, биз кәнара, үфүгләрә, кәләчәјә бахмағын, гоншулардан, һәтәта јадлардан өјрәнмәјин зиддинәјик. Биз бирчә шејин: өз јурдуна, өз варына, өз варлығына, фирәнк ејванындан бахмағын, өзү дә кәч бахмағын зиддинәјик. Биз истәјирәк ки, агроном олсун, һәким олсун, мүәллим, артист, мүһәндис олсун, һәр кәс габагча јашадығы, бәсләдији јери, о јерин, о јурдун не'мәтләрини, мәзијәтләрини диггәт, мәһәббәтлә өјрәнсин. Өјрәнәндән сонра чәсарәтлә тәблиғ еләсин, танытсын, башгаларына хејир версин.

Јохса диләнчи кими ач көзүнү о јан-бу јана кәздириб, ағзынын сујуну ахыдыб өз габағына баханда сифәтини туршутмасын. Ичиндә хәрәк једији бошгаба түпүрмәсин. Биз буну дејирәк!

Шәкил Рәфаел ӘСӘДОВУНДУР.

